

SZEGED 1888-BAN

Válság és fellendülés

Az árvíz után maga a város, és polgárai egyformán eladósodtak. A város évi jövedelme egymillió forint körül mozgott, de az államtól felvett kölcsön kamatterhei már 434 000 forintra szaporodtak. Ezeknek az összegeknek a vásárlóértékét persze csak az egykori árakkal összevetve tudjuk érzékelni. Egy tanyai tanító évi fizetése 300 forint volt, egy kiló szalámi ára 1 forint körül mozgott. A kiadatlan lakások száma (nem számítva a pincelakásokat) még mindig ezer felett volt, megbukott egy nagyobb szegedi bank. Államosították az eladósodott tulajdonosok házáit, a délvidéki nagyszámú német középiskolák részére előbb építkezni akartak, utóbb egyszerűbbnek látszott, ha az internátus részére egy olcsó államosított házat vesznek meg.

A sajtóban közölt adatok szerint szegedi munkahely hiányában több százan dolgoztak Romániában, Szerbiában és Galíciában. A legnagyobb terhet mégis a törpebirtokkal rendelkező és a várostól 5-10 holdat bérlő parasztság viselte, közelebb kellett fizetni, noha csak a Belvárosban voltak kövezett utcák, Újszeged felől hídvámost is fizettek, a piacon pedig magas volt a helypénz. Kapni viszont ők kaptak a legkevesebbet. Csengelén, ez volt az egykori nagy határ legtávolabbi része, még nem volt iskola, noha az összeírás szerint már 340 iskolaköteles gyermek volt.

Állami és városi adó külön volt választva. Az egyik legnagyobb tétel a fogyasztási adó volt, ebben az évben 188 600 forintot tett ki. Jóval alacsonyabb volt az iparosok és kereskedők kereseti adója, 1631 iparos és 346 kereskedő 64 ezer 40 forintot fizetett. Az adórendszer különösen a nagykereskedelemben kedvezett. Az adókiadás bevonatát az egyes szakmák képviselőit, a legnagyobb adófizetők jegyzékét a lapok kétszer is közölték.

A legnagyobb adófizetők, a virilisek, a városi közgyűlés helyeinek felét kapták meg. A legnagyobb adót fizetők között első helyen volt a Back-malom (az állomás közelében volt épülete). Ez kivételre dolgozott, de ez látta el a várost ivóvízzel is. Második helyen László Andor volt, aki örökölte a nagy hajósgazda házáit és birtokait. A hajók felett már eljárt az idő. A harmadik helyen Barcsay Károly gyógyszerész szerepelt, míg a negyedik Aigner József ház- és földbirtoktulajdonos állott. Az egyetemi végzettség miatt egyesek, mint Barcsay Károly is, kétszeres szorzószámmal kerültek előre. A város polgármestere, Pálffy Ferenc jogi végzettsége ellenére is csak 93. helyen volt zakányi tanyájával és szegedi házával.

A kibontakozás néhány jele azonban már mutatkozott. Ebben az évben alakult meg az első ipari szövetkezet a cipőiparban, a mai cipőgyár elődje. Bakay Nándor szegre akasztotta függetlenségi politikáját, amikor látta, hogy a magyar gyáripár támogatására a kormány hajlandó kisebb áldozatokra. Saját gyárát az árvíz tette tönkre. Szülővárosát azonban a kenderipar központjává akarta tenni. Sikert a város vezetőit rávenni Újszegeden egy 25 holdas területnek kenderkikészítő számára történő átengedésére. A gyár 1888 őszén kezdte meg több száz munkással a működését.

A mezőgazdaság területén a nagygazdákat és úri birtokosokat tömörítő Gazdasági Egyesület fejlődött. Ebben az évben már négy vizsztatéri programja van, tavasszal bor- és pálinkakiállítás, nyár elején gépkiallítás, majd lóverseny, ősszel termény-, gyümölcs- és borkiállítás szervezett. Igaz tagjainak száma csak 150 körül mozgott, de rövidesen kiépült a felső- és alsótanyai fiókegyesület is.

Nem lett Szeged olyan borközponttá, mint Cegléd. A hegyi szőlők pusztulása után nagy lendületet vett a homoki szőlők telepítése. Szeged azonban nem volt hajlandó erre a célra egy 2500 holdas területet átengedni. Noha a Gazdasági Egyesület elnöke, Zsótér Andor egyben a szegedi kormánypárt elnöke is volt.

A társaséletben szigorú kasztrendszer volt, s ezt az egykori újságírók a dszentri

főispán, Kállay Albert káros befolyásának tulajdonították. Az egykori sportélet vezető szerve a Csónakázó Egyesület volt, évi 25 forintos tagdíjjal. A Tisza partján volt csónakházuk, a taglétszám mindössze 45 volt. Viszont az ő báljuk volt a legelőkelőbb, a négyesben mintegy 100 pár táncolt. A Nimród vadásztársaságban már csak évi 22 forintos tagdíjat szedtek, a taglétszám 68 volt, elnökük Lázár György főügyész, a későbbi polgármester volt.

Lázár György volt egy időben az elnöke a Tornaegyletnek is, itt már a tagdíja csak 4 forint volt, de ide is szükséges volt legalább egy középiskolai érettségi. A taglétszám 185. A Korszolyázó Egyletnek Kállay Albert volt a védnöke, tavuk a mai Ady tér területén lévő tó volt, díszes székházzal. 1888-ban alakult meg az első Kerékpár Egyesület 18 taggal, az Al-Dunához szervezett túrájukon csak úri sportolók vettek részt.

A társasélet legnagyobb rendezvénye az alsóvárosi búcsú volt 30-40 000 résztvevővel.

A kulturális élet is tükrözi a nehéz gazdasági helyzetet. Legjellemzőbb következménye volt ennek, hogy az 1883-ban hivatalosan is megalakult Dugonics Társaságot, főispáni tilalom következtében nem támogathatta a város, holott a közgyűlés is megszavazta a kért összeget. Így 9 év múlva alakíthatták meg újból. A kilencvenes évek gazdag könyvkiadásához képest (évkönyvek, folyóiratok, almanachok) szegényes az évente megjelenő 25-30 kiadvány. Számos tankönyv jelent meg városunkban, Oltványi Pál az adózás rejtelmeiről írt, de voltak szépirodalmi kötetek is (Pósa Lajos, Palotás Fausztin stb.). Legnépszerűbb azonban Rézi néni szakácskönyve volt. Magyar és német nyelven egyformán többbezer példányban fogyott el. Ennél népszerűbbek csak a képes naplók voltak 25-40 ezres példányban.

A város vezetőinek a büszkesége a színház volt. Félmilliósi építési költsége erősen megemelte a város eladósodását. A színházi idény félféves volt, utána „tájoltak” Makón, Vásárhelyen, stb. A színházi évad után készült jelentés szerint 176 előadást tartottak, amiből 57 volt operett, 27 népszínmű, 23 színmű, 23 dráma és 13 énekes vígjáték. Vidéken csak 2 színházi zenekar volt, az egyik Szegeden. Az összes vidéki város közül Szeged adott a legnagyobb támogatást a színészi testületnek.

A kor két szegedi napilapja közül ekkor még a kormánypárti Szegedi Híradó az erősebb. A Híradó előfizető tábora 1500, a Naplóé 1000

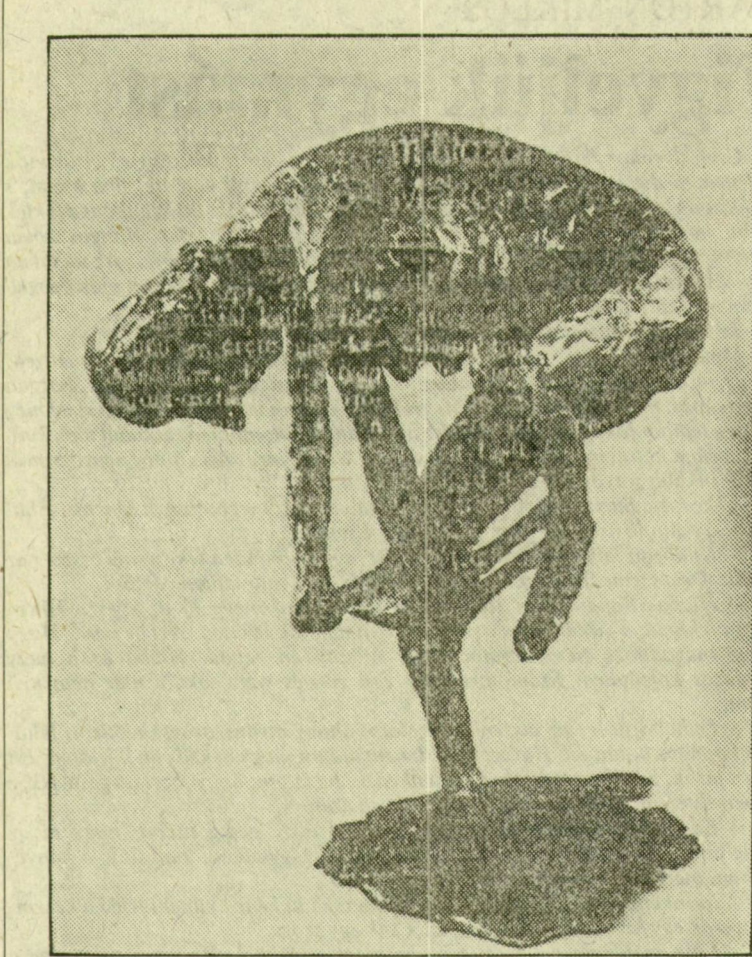
körül volt. Tömörkény is a Híradónál dolgozott ekkor még. Az őszi katonai bevonuláskor öltötte fel az angyalbórt, de előtte Kis Palcsinál búcsúestet tartott. Utána már Prepoljéból érkeztek Paprika János álnév alatt a katonai életről készült beszámolók. A Híradóban közölt novelláiból már több bekerült a gyűjteményes kötetekbe is, bár még nagyobb a száma a kiadatlan munkáknak.

Nagy Sándor, a Híradó szerkesztője igen gyakran járt fel Pestre, s valószínűleg ott találkozhatott Gárdonyi Gézával. Szegedre érkezése előtt már vagy 40 munkáját közölte le a Híradó, verset és elbeszélést egyformán, 1888 végén már több kötet is megjelent Szegeden. S miután élelappal szerkesztett Győrött is, a december eleji Híradó már hozta a Szögedi Paprika megjelenésének hírért s karácsonyra kijött a mutatvány-szám is.

A Szögedi Paprika kitűnő portréorozatot hozott a város közismert vezető alakjairól. De amikor a Híradó ott hagyja Gárdonyi, megszűnik a Paprika is, s Gárdonyi a Napló gárdájával együtt a Hüvelyk Matyit indítja el, ami 30 éven át volt a szegediek vasárnapi csemegéje. Gárdonyit Tömörkény váltja fel, majd ide kerül Móra Ferenc is. Gárdonyi mindkét lapban írt Szeged tudós történetéről, Reizner Jánosról meleg szimpátiával, hiszen ő volt a könyvtárszervező igazgató, a múzeumigazgató és szervező és a város története is.

A múzeumunk 1883 óta megvolt, amióta Reizner János a híres öthalmi leletet birtokba vette. Somogyi Károly azonban nem vette jó néven, hogy az általa ajándékozott könyvtár helyiségeiben külön múzeumi anyag is van. Ezért csak Somogyi Károly 1888. március 20-i halála után bízta meg a város Reiznert az önálló múzeum megszervezésével. Reizner szemei előtt valószínűleg a Nemzeti Múzeum példája lebegett, amikor Alföldi Múzeum név alatt egy átfogó gyűjteményt akart létrehozni. Ebben néprajzi gyűjtemény is lett volna, ahogy a valóságban is volt már Herman Ottó gyűjtéséből halászati és pásztorgyűjtemény. Reizner azonban azzal is tisztában volt, hogy a nehéz anyagi helyzetben csak minimális városi támogatásra számíthat. Így születik meg az a terv, hogy egyelőre a város történetére vonatkozó anyagot kell gyűjteni. Átvették a Városházán levő régi képanyagot, fegyvereket stb. Így indult el most már hivatalosan is a szegedi múzeum fejlesztése. A könyvtár és múzeum több mint fél évszázadon keresztül egy fedél alatt, s Reizner János, Tömörkény István, majd Móra Ferenc vezetésével a vidék egyik legjelentősebb gyűjteménye lett.

GIDAY KÁLMÁN

L. SZPARTAK DEREMENDZSIEV: VÉNUSZ IV.

,a világ. Beszélgetés, hullám,

Olyan halkan gyűltek a szótár köré, és olyan halkan faltak egymás meleg húsából, hogy összeszorult a szívem. — Ez az a nap, az újra megkezdett naplóírás napja.

amikor a járdát, amit tegnap még járdának szólítottam, átülötte a fű. Van sziget? Igen, van néhány mozdulatom, melyekért nevet cserélnének a kételkűek. Nyomorult

víz kíséri az arcot, amibe a nevetést ásták. Én vagyok? Beszélgetés, iriad, a világ. Beszélgetés, hullám, és hullám, de innen néhány mondatra talán lesz végre egy igazi nő is.

Am ha csak egyszer is azt mondják: „láttam!”, ha csak egyszer is, ... Mert mi az, hogy szépséges férfi, aki erre sétál, összeölelt rózsatorzsek, fűszobrok, kővirágarcok,

ércék, égmagas, sűrű zölddel koronázott mondatfalak között, és azt suttogja: „láttam!” — kötőrőfű. „Láttam guggolni az esernyős lányt. Azt hittem, úrít. Egyetlen fűszállal csiklandozta magát.”...

Legyen elég a név elé támasztott csupa kín edény? Szem? szem? A test nem elég magas. Pedig valóban az szeretnék lenni, akiről írok. Aki megszüli a nevetést, aki sohasem nevet.

A VÁROS ÉPÍTÉSFOLDTANI ADOTTSÁGAI Kaszab Imre kutatásai

A megsüllyedt klinikaépület különösen időszerűvé teszi a Magyar Állami Földtani Intézet és a Szeged Megyei Városi Tanács közös kiadványát, Kaszab Imre másfél évtizedes kutatásainak összefoglalását *Építésföldtani összefüggések Szeged és környéke felszínközeli üledékeiben* címmel.

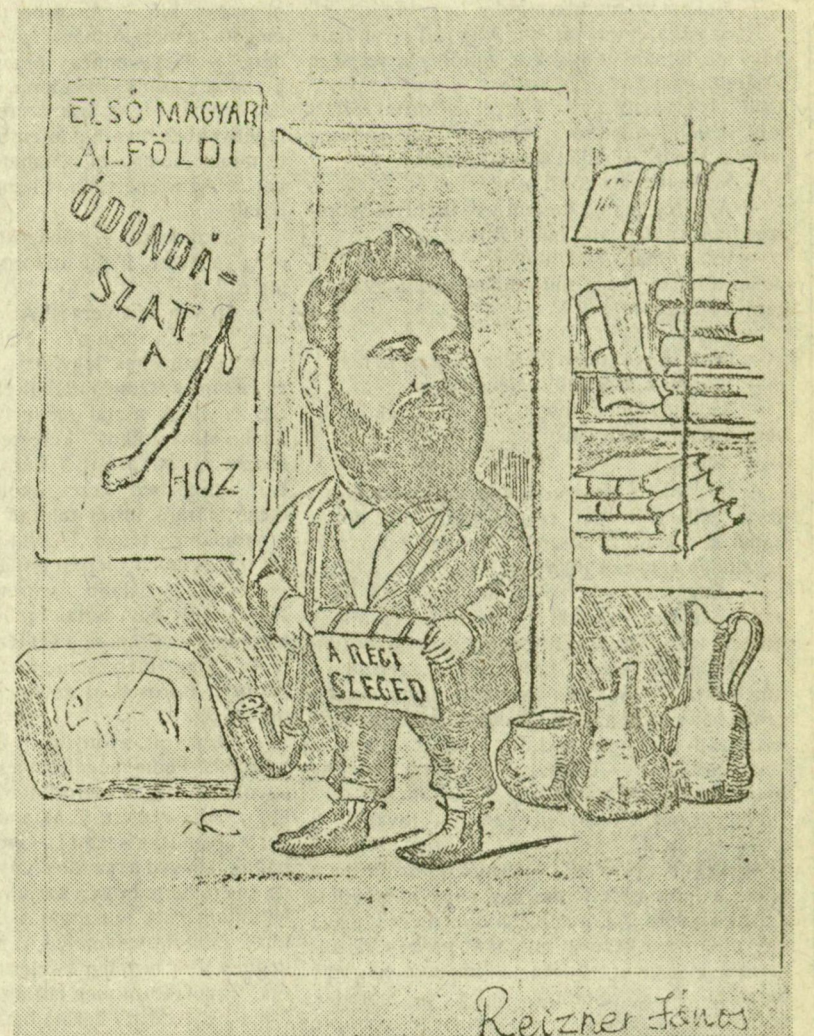
A műszaki földtan (mérnökgeológia) hazánkban az ötvenes évek végén önállósult a földtan az építészettől számáról nélkülözhetetlen természeti (vízföldrajzi, földrajzi stb.) összefüggéseket feltáró ágából. Eredményeit a városrendezés, településfejlesztés, környezet- és városvédelem hasznosítja, és belőle indul ki az építészeti tevékenység minden szakasza: a beruházás, a tervezés, és a kivitelezés egyaránt. Az ilyen kutatás nincs előzmény nélkül: a Víz után a királybiztoság mérnöke, Kuklay Béla — Zsigmond Béla segítségével — 63 helyen fúrt le a talajba, s vizsgálatainak eredményét név nélkül megjelent *Talajfúrások Szegeden* (1880) című beszámolójában értékelte. E munkája alapján joggal tartható ő a hazai mérnökgeológia úttörőjének.

Szeged építésföldtani feltérképezése annyiban tér el más hazai munkálatoktól, hogy míg azok dombos, hegyes vidékeket vizsgáltak, Szegeden és környékén nincsenek kőzetek, tektonikus jelenségek, csak földtörténeti eredetű (pleisztocén és holocén) laza üledékek. A szerző kutatásait az 1972 óta vidékünkön folyó építésföldtani térképezés keretében folytatta. A Délmagyarország 1976. július 26-i számában ő adott hírt a kutatás egyik szakaszának, Újszeged feltérképezésének elkészültéről. Ez a munka 1989-ig tovább folyik a környéken. Kaszab Imre könyve a Város belterületének és közvetlen környékének, mintegy 120 km² területnek tanulságait nyújtja. Eredményeit úgy summázza, hogy Szegeden — kivételes eseteket nem tekintve — szükségtelen a mélyalapozás (cölöpalap, résfalak stb.). A klinikaépület nyilván e kivételes esetek közé tartozik.

A kiadványnak különösen értékes része gazdag térképanyaga. A régiek közül Bainville József 1850-től (amelyet nem tudom, miért tulajdonít a szerző Maróthy Mátyásnak), de a többi harmincegy színes térképlap az új kutatások szemléltetője: a fúrások helyeit, a Városnak és környékének felszínalakját, a különböző mélységekben talált földtani képződményeket, a talajvíz mozgását, legmélyebb és legmagasabb helyzetét, vegyi összetételének változásait tárják elénk.

A szerző e munkájával elnyerte a földtudomány kandidátusa fokozatot.

P. L.

A Szögedi Paprika egy lapja — karikatúra Reizner Jánosról